ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "МЕЖИБІЖ"

ХМЕЛЬНИЦЬКА ЄПАРХІЯ
Української Православної Церкви

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті трагічних подій XX століття

Випуск V

Хмельницький, 2012

УДК 94(477).084.61
ББК 63.3.(4Укр)
З 35

Редакційна колегія:

Білий Л.Г., кандидат педагогічних наук, директор Хмельницького інституту МАУП; ***Байдич В.Г.,*** кандидат історичних наук, директор Державного архіву Хмельницької області; Митрополит Хмельницький і Старокостянтинівський ***Антоній,*** кандидат богослов'я; ***Вашеняк І.Б.,*** кандидат історичних наук, доцент; ***Гундерук Л.М.,*** кандидат психологічних нпаук, доцент; ***Дацюк О.А.,*** кандидат богослов'я, секретар Хмельницької єпархії УПЦ; ***Олійник М.П.,*** кандидат історичних наук, доцент; ***Погорілець О.Г.,*** директор Державного історико-культурного заповідника "Межибіж"; ***Трембіцький А.М.,*** кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; ***Парандій В.О.*** (відповідальна за випуск).

Рецензенти:

Брицький П.П., *доктор історичних наук, професор. Професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.*

Григоренко О.П., *доктор історичних наук, професор. Академік Міжнародної академії інформатизації. Завідувач кафедри міжнародної інформації Хмельницького національного університету.*

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (Протокол №4 від 24 квітня 2012 р.)

Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті трагічних подій XX століття.: Збірка наукових праць. Випуск V./ Ред. кол. Білий Л.Г. (голова) та ін. – Хмельницький, 2012. – 376 с.

Доданого видання включені матеріали IX науково-теоретичної конференції "Голодомор 1032-1933 років в Україні: передумови, перебіг, наслідки (регіональний аспект)", яка відбулася 26 листопада 2011 року та X Всеукраїнської науково-теоретичної конференції "Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті трагічних подій XX століття", яка відбулася 24 листопада 2012 року.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення вітчизняної історії: учням, студентам, магістрантам, науковцям, викладачам вищих навчальних закладів та вчителям загальноосвітніх шкіл.

Зважаючи на свободу наукової думки редакційна колегія не редагувала матеріали. За зміст статей несуть відповідальність автори.

©Хмельницький інститут МАУП, 2012
©Автори статей

Білий Л.Г.
кандидат педагогічних наук,
директор Хмельницького інституту МАУП

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР. МОВОЮ ОЧЕВИДЦІВ

Історія кожного народу має надзвичайно багато вражаючих, неповторних і нетлінних фактів, подій, постатей, до яких люди повертаються практично щоденно. Серед розмаїття таких подій, як невиліковна рана, силою величезного смутку і скорботи в серцях мільйонів нині сущих, нагадує про себе страшна подія – Голодомор в Україні 1932-1933 років.

За своїм характером, змістом, механізмом здійснення, генетичними, соціальними, духовними та іншими наслідками ця величезна людська трагедія сягає дійсно планетарних масштабів навіть за умови, що людське горе взагалі безбожно, антигуманно у якийсь спосіб співставляти або порівнювати.

За різними джерелами, втрати України під час голодомору становлять від 7 до 10 млн. осіб. За цими холодними цифрами – знівечені людські життя, покріпачені душі. Однак для нас це лише статистичні дані. Зазвичай, почувши їх, ми не усвідомлюємо всього трагізму ситуації. Ми знаємо, що така-то подія відбулась такого-то року. Та хіба це про щось говорить?

Сучасне покоління громадян України пам'ятає своїх померлих від голоду дідів та прадідів. Ось тільки причина голодних смертей у 1932-1933 рр. залишається для багатьох нез'ясованою. Хтось прагне дізнатися: чому? Хтось залишається безпам'ятним, і таких багато.

Тема голодомору 1932-33 рр. за часів СРСР більше 50 років була забороненою. Тільки з кінця 1980-х правда про голодомор поступово відкривається і стає більш доступною для всіх бажаючих дивитися в очі власній історії.

Науковці вивчають нові архівні фонди, які десятиліттями зберігали страшні таємниці історії голодомору. Архівні документи, фотографії дозволяють перенестися у 30-ті роки і відчути специфіку тієї епохи. Вони проливають світло на причини, механізм і наслідки організації штучного голоду в Україні.

Але, поряд з цим, існує ще одне унікальне джерело інформації про події того часу, яке допомагає осягнути голодомор у всій його різноманітності. Це – свідчення очевидців.

Існує два види свідчень про голод 1932-33 рр. Перший вид інформації – від людей, які самі пережили голодомор і пам'ятають усі його жахи. Другий вид інформації – це перекази батьків, родичів, сусідів молодому поколінню, яке народилося після голоду. Саме свідчення очевидців дозволяють отримати унікальні дані, які не знайшли відображення в офіційних документах. Вони роблять історію об'ємною, дозволяють показати голодомор на рівні мікроісторії, історії окремих людей, родин, сіл...

Свідчення про Голодомор 1932-1933 рр. в Україні – це потужна джерельна база для всебічного дослідження геноциду українського народу. Зусиллями істориків та краєзнавців зібраний джерельний масив, який потребує систематизації та поглибленого аналізу. Особливо продуктивним є погляд на свідчення очевидців крізь призму інформаційного підходу, що передбачає розробку усіх пластів інформації, яка міститься в даному джерелі. Голодомор 1932-1933 рр. – це не тільки голодна смерть мільйонів, а й суцільне руйнування економічних і духовних основ українського села. Отже, йдеться про багатоаспектну проблему, що вимагає комплексного, системного дослідження джерел, забезпечення їх максимальної інформаційної віддачі. Ми акцентуємо увагу на тому, що кожний факт, збережений у пам'яті очевидців, дає дослідникові цінну інформацію.

Роберт Конквест охарактеризував спогади селян про трагедію 1932-1933 рр. як непохитні свідчення історичної правди, що їх так довго ігнорували чи обмовляли. Розглядаючи джерелознавчі аспекти голодомору, Джеймс Е. Мейс підкреслив, що свідчення очевидців тих подій становлять найголовніше, найцінніше джерело, з якого науковці зможуть отримати основу для оцінки не тільки фізичної, а й духовної шкоди, завданої українському народові.

Зараз свідкам голодомору або ж особам, які чули про голодомор від своїх родичів, вже по 70-80 років. З кожним днем таких свідків, які на той час були маленькими дітьми, стає все менше. З кожним днем ми втрачаємо свою живу історію... Найбільш актуальним завданням тепер видається зібрати ці свідчення і зберегти їх для майбутніх поколінь.

Основна проблема, яка стоїть перед кожним з нас – це не втратити ту тонку ниточку, взаємопов'язуючу наше покоління з минулим і прийдешнім, адже зв'язок між покоління, навіть тими, котрі відійшли з цього світу, завжди існує. Лише за цієї умови життя на землі матиме своє логічне продовження. Зберігати і знати історію – означає не повторювати її помилок у майбутньому.

Навіть якщо здійснити побіжний огляд свідчень про Голодомор 1932-1933 рр. він покаже, що це історичне джерело містить різнопланову і надзвичайно важливу інформацію для з'ясування механізмів і наслідків геноциду українського народу. Одне з важливих завдань джерелознавців – здійснення аналізу свідчень у двох напрямах: перший – порівняльний аналіз свідчень, зібраних в різних регіонах України, з погляду структури і змісту зафіксованої в них інформації; другий – порівняння свідчень з даними інших історичних джерел. Ретельне дослідження інформації, що міститься у свідченнях кожного конкретного регіону і села, дасть можливість висвітлити усі відтінки трагічної палітри повсякденного життя і смерті українських селян під час голодомору.

ЗМІСТ

+АНТОНІЙ, МИТРОПОЛИТ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКИЙ
ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ 3

Білий Л.Г.
ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. МОВОЮ ОЧЕВИДЦІВ 4

К. В. Завальнюк
МАЛОЛІТНІЙ БУНТАР З ВЕЛИКОЇ БУШИНКИ ІВАН ЦВЕНЬ 6

В. Г. Берковський
ГОЛОДОМОР 1932-1933 рр. НА СЛАВУТЧИНІ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРЕБІГ ПОДІЙ 14

Л. Г. Рева
ГОЛОДОМОР У ДОКУМЕНТАЛЬНИХ І БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ 25

Л. М. Данилюк
ВОЛОДИМИР МАНЯК – АВТОР ПЕРШОЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ КНИГИ ПРО ГОЛОД 1932–33 РОКІВ 29

П. П. Брицький
МЕДЖИБІЖЧИНА В ПЕРІОД ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ 35

О. П. Григоренко
СІМЕЙНО-ТРУДОВІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ О. В. ЧАЯНОВА 40

Н. А. Кузьміна
З ІСТОРІЇ НАПИСАННЯ КНИГИ ПАМ'ЯТІ ПРО ЖЕРТВИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 років В УКРАЇНІ: ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ 49

Ю. В. Олійник
МАТЕРІАЛЬНА ТА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЯ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПОВІТУ ГОЛОДУЮЧИМ У 1921–1923 РОКАХ 51

В. І. Горбатюк
ПРИБУЖЖЯ В ЛАБЕТАХ ГОЛОДОМОРУ 54